

ยุทธศาสตร์แก้ความยากจน อย่างบูรณาการ

๑ หน้าต่างแห่งโอกาส

ในการแก้ปัญหาที่ยากๆ “หน้าต่างแห่งโอกาส” มักจะปิด คือทำไม่ได้ หรือไม่มีโอกาสทำ นานๆ “หน้าต่างแห่งโอกาส” จึงจะเปิดให้ทำได้สักครั้งหนึ่ง คือเป็นจังหวะแห่งความถึงพร้อม

เรื่องการแก้ปัญหาคความยากจนเป็นเรื่องยากสุดๆ สำหรับทุกประเทศในโลก และ “หน้าต่างแห่งโอกาส” มักปิดตาย ไม่มีรัฐบาลไหนทำได้ แต่บัดนี้ “หน้าต่างแห่งโอกาส” ที่จะแก้ความยากจนได้เปิดขึ้นแล้วสำหรับประเทศไทย เพราะความถึงพร้อมแห่งเหตุปัจจัยที่เอื้ออำนวย เช่น รัฐธรรมนูญ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นโยบายของรัฐบาล และที่สำคัญคือ การวิจัยขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ที่คนไทยโดยทั่วไปอาจจะไม่ทราบว่าเป็นการวิจัย นั่นคือการวิจัยโดยประชาชนเป็นหมื่นๆ คน ในช่วง ๒๐-๓๐ ปีที่ผ่านมา เป็นการวิจัยด้วยวิถีชีวิตการทำมาหากินซึ่งพิสูจน์ให้เห็น “ทิศทาง” การดำรงชีวิตที่ทำให้เกิดการพัฒนาย่างสมดุลและยั่งยืน อันควรจะนำมาเป็น

“ทิศทางประเทศไทย” ได้ รวมทั้งเมืองคอร์กที่มีทักษะในการจัดการความรู้ขึ้นแล้ว

ความยากจนเป็นปัญหาทางศีลธรรมที่บั่นทอนโอกาสทุก ๆ ทาง ควรที่คนไทยจะร่วมกันใช้โอกาสคราวนี้ที่จะแก้ปัญหาความยากจนให้ได้ ถ้าแก้ปัญหาความยากจนได้จะแก้ปัญหาอื่น ๆ ไปพร้อมกันเกือบทั้งหมด

รัฐบาลควรตั้งใจเรียนรู้ให้เข้าใจเรื่องนี้จริงๆ อย่าผลีผลามว่าวมทำเป็นการหาเสียง และอย่าคิดว่ามีอำนาจแล้วจะแก้ได้ อำนาจอย่างเดียวแก้ความยากจนไม่ได้ดอก ถ้ามีความตั้งใจจริงและนอบน้อมถ่อมตัว ก็จะทำให้การใหญ่ครั้งนี้สำเร็จ เกิดประโยชน์สุขแก่มหาชนชาวสยาม

นโยบายที่ต่ออย่างเดียวไม่พอ ต้องมีการจัดการที่ดี ฉะนั้นจึงควรสนใจการบริหารยุทธศาสตร์เป็นพิเศษ

๒

ยุทธศาสตร์ ๘ ประการ แก้ปัญหาความยากจน

ยุทธศาสตร์ทั้ง ๘ ประการนี้ จะสัมพันธ์กันเป็นบูรณาการ ควรทำความเข้าใจอย่างเชื่อมโยง

๑. ยุทธศาสตร์ชุมชนเข้มแข็งและเศรษฐกิจพอเพียง

ชุมชนเข้มแข็งเกิดจากการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำของกลุ่มคน ชุมชนเข้มแข็งจะแก้ปัญหาทุกอย่างพร้อมกันไป ทั้งเรื่องเศรษฐกิจ จิตใจ ครอบครัวยั่งยืน วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และสุขภาพ ขณะนี้เมืองคอร์กต่างๆ ที่ส่งเสริมสนับสนุนเรื่องชุมชนเข้มแข็ง เช่น กรมพัฒนาชุมชน ธกส. กองทุนเพื่อสังคม (SIF) พอช. มูลนิธิหมู่บ้าน สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา มูลนิธิพัฒนาไท โครงการธนาคารหมู่บ้าน เครดิตยูเนียนของชาวคาทอลิก เครือข่ายสังฆะออมทรัพย์ ฯลฯ

ชุมชนเข้มแข็งเป็น “ทุนทางสังคม” ที่สร้างไม่ได้ด้วยอำนาจและเงิน แต่ด้วยธรรมเนียมแห่งการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ (interactive learning through action) รัฐต้องรีบทำความเข้าใจเรื่องนี้ มิฉะนั้นรัฐเองโดยการใช้อำนาจและเงินจะทำลาย “ทุนทางสังคม” นี้ การบริหารยุทธศาสตร์นี้ควรทำโดยส่งเสริมสนับสนุนองค์กรที่ทำได้ผลดีอยู่แล้ว ให้ออกขยายผลส่งเสริมให้มีชุมชนเข้มแข็งเพิ่มขึ้นจนเต็มประเทศ

๒. ยุทธศาสตร์สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร

ถ้าชุมชนมีสิทธิในการใช้ทรัพยากรคือที่ดิน แหล่งน้ำ และป่าไม้ อย่างเป็นธรรมและยั่งยืน ก็จะหายจน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้บัญญัติเรื่องสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร ซึ่งเข้าใจว่าไม่มีรัฐธรรมนูญของประเทศใด ๆ รับรองสิทธิชุมชนในทำนองนี้ รัฐบาล สภาที่ปรึกษาทางเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นักวิชาการ และนักพัฒนา ควรศึกษาทำความเข้าใจเรื่องสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร ถ้าชุมชนเข้มแข็ง ดูแลการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างยั่งยืน จะได้ทั้งความเป็นป่า แหล่งต้นน้ำลำธาร วิถีชีวิตชุมชน และการแก้ความยากจนพร้อมกันไป เป็นการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืน

๓. ยุทธศาสตร์คืนสิทธิและส่งเสริมความสามารถในการทำมาหากินของชุมชน

ควรสำรวจดูว่า เดิมชุมชนมีสิทธิในการทำมาหากินอะไรบ้างที่รัฐไปริบมา ให้คนส่วนน้อยผูกขาด เช่น การต้มเหล้า ในต่างประเทศเขาปล่อยให้ชุมชนทำจนมี local brands ที่หลากหลายแข่งกัน มีผู้คำนวณว่า ถ้ารัฐคืนการผลิตเหล้าไปให้ชุมชน จะเป็นการคืนรายได้ไปให้ชุมชนประมาณปีละ ๘๐,๐๐๐ ล้านบาท รัฐควรดูแลเรื่องคุณภาพและการเก็บภาษีอากร

“ถ้าคืนสิทธิในการทำมาหากินให้ชาวบ้าน ชาวบ้านจะไม่จน”

รัฐเผด็จการไปริบของคนส่วนใหญ่มาให้คนส่วนน้อย รัฐประชาธิปไตยต้องคืนสิทธิต่างๆ ให้ประชาชนและชุมชน ดังที่มีผู้กล่าวว่า “ประชาธิปไตยต้องกินได้” คือมีประชาธิปไตยจริงต้องหายจนด้วย ไม่ใช่สักแต่มีพิธีกรรมการเลือกตั้ง

ทุกชุมชนควรจะได้รับบริการการศึกษาช่างทุกแขนง ไม่ว่าจะช่างซ่อมจักรยานยนต์ ช่างซ่อมรถยนต์ ช่างวิทยุ ช่างไฟฟ้า ช่างพัดลม ช่างก่อสร้าง เช่น สร้างสะพาน สร้างและซ่อมถนน ฯลฯ ต่อไปถนนที่ผ่านตำบลใด ตำบลนั้นรับผิดชอบในการสร้างและซ่อมให้อยู่ในสภาพดี รายได้จะเข้าสู่ตำบลมากที่สุด ตำบลจะหายจน รถยนต์ไปเสียในตำบลใด ตำบลนั้นมีช่างซ่อมให้และดูแลให้ปลอดภัย

เมื่อมีการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม ความปลอดภัยจะตามมา คนไทยจะได้ไปเที่ยวพักผ่อนได้ทุกแห่งหนในแผ่นดินของเราด้วยความปลอดภัย

เรามีคณะวิศวกรรมศาสตร์และวิทยาลัยช่างเทคนิคมากมาย รวมทั้งวิชาช่างในกองทัพอวกาศไหมไฟร์ เพียงพอที่จะสอนวิชาช่างให้คนในทุกตำบลถ้ามียุทธศาสตร์นี้

๔. ยุทธศาสตร์เชื่อมโยงเศรษฐกิจชุมชนกับเศรษฐกิจมหภาคให้เกื้อกูลกัน

ที่แล้มาเศรษฐกิจมหภาคไม่เกื้อกูล หรือทำลายเศรษฐกิจชุมชน ในที่สุดแย่งทั้งคู่ ต้องมียุทธศาสตร์ที่ทำให้เศรษฐกิจทั้งสองภาคเชื่อมโยงเชิงเกื้อกูลกัน ซึ่งจะทำให้เกิดความไพบูลย์และยั่งยืนโดยทั่วตลอด

๕. ยุทธศาสตร์ประสานการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อพลิกฟื้นประเทศ

ขณะนี้รัฐบาลลงทุนเรื่องชุมชนเป็นตัวเงินมากอย่างมหาศาล เช่น โครงการหมู่บ้านละ ๑ ล้านบาท เป็นเงิน ๘๐,๐๐๐ ล้านบาท โครงการตำบลละ ๑ ล้านบาท อีก ๗,๐๐๐ กว่าล้านบาท โครงการอบรมบัณฑิตให้เป็นเลขานุการ

กองทุนหมู่บ้านประมาณ ๗๐,๐๐๐ คน อีกประมาณ ๕,๐๐๐ ล้านบาท ยังไม่นับว่ามีปลัด อบต. ที่เป็นบัณฑิตหนุ่มสาว ซึ่งมีอยู่แล้วประมาณ ๗,๐๐๐ คน และโครงการอื่นๆ เช่น โดย ธกส. SIF พอช. มูลนิธิหมู่บ้าน ฯลฯ ทั้งหมดยังเป็นลักษณะเบี้ยหัวแตกกระจาย แต่ที่จริงถ้ามีการจัดการที่ดีให้ส่วนทั้งหมดเชื่อมโยงประสานไปสู่จุดมุ่งหมายเดียวกัน จะเป็นการเรียนรู้ครั้งใหญ่ของคนไทยทั้งแผ่นดินเพื่อพลิกฟื้นประเทศ เป็นการปฏิรูปหรือปฏิวัติการศึกษาของคนไทยทีเดียว คือ “การเรียนรู้ร่วมกันเพื่อพลิกฟื้นประเทศ” โอกาสนี้อยู่ต่อหน้าเราแล้ว แต่ต้องการคณะทำงานสักคณะหนึ่งซึ่งเข้าใจเรื่องทั้งหมด ส่งเสริมสร้างความเข้าใจร่วมกัน ประสานการเรียนรู้เพื่อไปสู่จุดมุ่งหมายเดียวกัน

๖. ยุทธศาสตร์อุดมศึกษากับการวิจัยที่เอาพื้นที่เป็นตัวตั้ง

เรามีโครงสร้างของการศึกษาทุก ๆ ระดับครอบคลุมทุกพื้นที่ แต่การศึกษาเกือบทั้งหมดเอา “วิชา” เป็นตัวตั้ง ไม่ได้เอาพื้นที่เป็นตัวตั้ง จึงไม่รู้หรือรู้หนาวรร่วมทุกข์ร่วมสุขกับสังคมและร่วมแก้ปัญหาสังคม การศึกษาของเราจึงอ่อนแอทั้งระบบ และแก้ความยากจนไม่ได้

ยุทธศาสตร์ในเรื่องนี้คือรัฐบาลจัดงบประมาณให้ สกว. ให้มากพออย่างต่อเนื่องเป็นโครงการสัก ๑๐ ปี ให้ สกว. ไปสนับสนุนมหาวิทยาลัยให้ทำการวิจัยพื้นที่ โดยให้มีความร่วมมือระหว่างสถาบันอุดมศึกษาทั้งหมดในพื้นที่ ครอบคลุมทุกภาคของประเทศ ที่เรียกว่าวิจัยโดยเอาพื้นที่เป็นตัวตั้งนั้น รวมการวิจัยทุกด้านเกี่ยวกับพื้นที่ เช่น ความหลากหลายทางชีวภาพ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เศรษฐกิจ สังคม รวมทั้งสนับสนุนให้ตำบลสามารถทำ “การวิจัยของตำบล โดยตำบล และเพื่อตำบล” ตำบลที่ทำการวิจัยของตำบล โดยตำบล และเพื่อตำบลได้ จะหายจน

การวิจัยพื้นที่นี้จะสร้างมหาบัณฑิตและดุษฎีบัณฑิตขึ้นมาจำนวนมาก และนำไปสู่การปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งประเทศ เพราะจะเปลี่ยนฐานการเรียนรู้จากการเอา “วิชา” เป็นตัวตั้งมาเป็นเอา “ความจริง” เป็นตัวตั้ง

นี่จะเป็นการปฏิรูปการศึกษาที่แท้จริง ทำให้การศึกษาสามารถแก้ความทุกข์ยากของคนทั้งแผ่นดิน และผลิตคนที่รู้จริงขึ้นมาเติมไปหมด ทำให้ประเทศเข้มแข็งทางปัญญา

๗. ยุทธศาสตร์การปฏิรูปกฎหมายเพื่อคนจน

กฎหมายไทยมีอคติต่อคนจน เป็นโครงสร้างทางสังคมอย่างหนึ่งที่ทำให้คนจนจน และไม่หายจน เรื่องนี้ควรให้สถาบันพระปกเกล้าทำการวิจัยว่ามีกฎหมายอะไรบ้างที่มีอคติต่อคนจน และเสนอการแก้ไขกฎหมาย รวมทั้งการบัญญัติกฎหมายใหม่อันจะเป็นการแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้างที่ทำให้เกิดความยากจน

๘. ยุทธศาสตร์ข้อมูลข่าวสารและการสื่อสารชุมชน

การรู้ความจริงถึงกัน และมีการสื่อสารแลกเปลี่ยนข้อมูลกัน จะทำให้เกิดพลังทางสังคมและพลังทางปัญญาที่จะแก้ปัญหาได้ เรื่องนี้จะรวมถึงวิทยุชุมชน และอินเทอร์เน็ตชุมชน ที่ชุมชนจะใช้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันด้วย ที่กล่าวมาทั้ง ๘ ประการนี้มีความเชื่อมโยงกันอย่างเป็นบูรณาการ เพื่อส่งเสริมความสามารถของชุมชนและระบบที่เกี่ยวข้อง อันจะเป็นพลังทางปัญญาและพลังทางศีลธรรม ที่จะแก้ปัญหาคความยากจน ปัญหาสิ่งแวดล้อม และปัญหาสังคมพร้อมกันไป

๓

การบริหารยุทธศาสตร์

การบริหารยุทธศาสตร์เป็นเรื่องสำคัญที่สุด ถ้าไม่เข้าใจ ถึงแม้มีนโยบายที่ดี เรื่องทั้งหมดก็จะไปสู่ความล้มเหลว

ก่อนอื่นต้องเข้าใจว่าปัญหาคความยากจนเป็นเรื่องที่ซับซ้อนมาก แก้ไม่ได้ด้วยกระบวนการทางอำนาจ รัฐบาลทุกรัฐบาลทั่วโลกล้วนต้องการแก้

ปัญหาความยากจนทั้งสิ้น แต่ก็ไม่สำเร็จ เพราะคุ้นเคยอยู่แต่กระบวนการใช้อำนาจในการแก้ไข รัฐบาลจะไปสั่งอย่างไร ก็แก้ไขไม่ได้ ผังเองก็พูดว่า “Power is less and less effective” (อำนาจได้ผลน้อยลงๆ) รัฐบาลจะต้องตระหนักตรงนี้ให้ดี

เรื่องที่ซับซ้อนต้องใช้ “กระบวนการสร้างความรู้และร่วมเรียนรู้สู่การปฏิบัติ” **การสร้างความรู้คือการวิจัย การปฏิบัติคือการพัฒนา** นั่นคือ ใช้การวิจัยและพัฒนาเป็นเครื่องมือตั้งผู้ที่เกี่ยวข้องตั้งแต่ระดับนโยบายจนถึงชุมชนมาเรียนรู้ร่วมกันเพื่อปฏิบัติให้ถูกต้อง

วิธีการที่กล่าวนี้มีผู้เข้าใจน้อย องค์กรที่เข้าใจเรื่องนี้ดีที่สุดคือสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เพราะได้เป็น “หน่วยจัดการความรู้ที่เป็นอิสระ” ทำงานมา ๔ ปี ทำให้มีประสบการณ์ รู้จักบุคคล และมีความเชี่ยวชาญในการจัดการ “กระบวนการสร้างความรู้และร่วมเรียนรู้สู่การปฏิบัติ” สูงกว่าองค์กรอื่น

รัฐบาลควรทำดังนี้

๑. ทำความตกลงกับ สกว. เป็นโครงการสนับสนุนการวิจัยและพัฒนา เพื่อแก้ปัญหาคความยากจนอย่างบูรณาการ โดยรัฐบาลจัดงบประมาณให้มากพอสมควรต่อเนื่องเป็นระยะยาว โดย สกว. มีอิสระที่จะดำเนินการ รัฐบาลร่วมเรียนรู้สู่การปฏิบัติ

๒. แต่งตั้งคณะทำงานยุทธศาสตร์แก้ปัญหาคความยากจนตามข้อเสนอของ สกว. (อย่าตั้งเอง เพราะจะกลายเป็นกระบวนการทางอำนาจ) รัฐบาลเอื้ออำนวยความสะดวกของคณะทำงานนี้ คณะทำงานยุทธศาสตร์ทำหน้าที่เชื่อมโยง “สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา” คือ (๑) การสร้างความรู้ (๒) การเคลื่อนไหวทางสังคม (๓) การเชื่อมโยงทางการเมือง ให้อุทธศาสตร์การแก้ความยากจนทั้ง ๘ ประการ ดำเนินไปได้ดีและประสานกันเป็นเอกภาพ แก้ความยากจนได้อย่างเป็นบูรณาการและยั่งยืน

ถ้ารัฐบาลและสังคมไทยทำความเข้าใจข้อเสนอข้างต้นทั้งหมด โดยเฉพาะการไม่ใช้กระบวนการทางอำนาจ แต่ใช้การบริหารยุทธศาสตร์ที่เป็น

กระบวนการสร้างความรู้และร่วมเรียนรู้สู่การปฏิบัติ “หน้าต่างแห่งโอกาส” ได้
เปิดขึ้นแล้วสำหรับประเทศไทยที่จะแก้ความยากจนได้จริงอย่างบูรณาการ
และยั่งยืน และเป็นฐานรองรับการพัฒนาอย่างอื่นเพื่อความเจริญอย่าง
แท้จริง เกิดประโยชน์สุขต่อคนไทยทั้งประเทศ

๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕